

İnanç Eğilimi: Monoteizm (Tek Tanrı İnancı) Ölçeği

Trend of Belief: The Scale of Monoteism (One God Faith)

Murat ÇİNİCİ

Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı

Teacher, Ministry of National Education

Erzurum / Turkey

mmurat234@hotmail.com ORCID ID: 0000-0001-6736-0762

Muhammed KIZILGEÇİT

Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi
Anabilim Dalı

Assoc. Prof., Ataturk University, Faculty of Theology, Department of
Psychology of Religion,

Erzurum/ Turkey

mkizilgecit@atauni.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-8914-5681

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 22 Mart / March 2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 2 Temmuz / July 2021

Atıf / Citation: Çinici, Murat – Kızılgeçit, Muhammed, "İnanç Eğilimi: Monoteizm (Tek Tanrı İnancı) Ölçeği / Trend of Belief: The Scale of Monoteism (One God Faith)". *Gifad: Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi / The Journal of Gumushane University Faculty of Theology*, 10/20 (Temmuz/July 2021/2): 129-151

İntihal: Bu makale, özel bir yazılım ile taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by a special software. No plagiarism detected.

Web: <http://dergipark.gov.tr/tr/pub/gifad> **Mail:** ilahiyatdergi@gumushane.edu.tr

Copyright© Published by Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /Gumushane University, Faculty of Theology, Gümüşhane, 29000 Turkey. Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

İnançsızlık üzerine yapılan ölçek geliştirme çalışmalarının yanı sıra inançlı insanların tek Tanrı inancını ölçen bir çalışmaya ihtiyaç vardır. Bu araştırmanın amacı; tek Tanrı inancına sahip olan (monoteist) bireylerin Tanrı inancına yönelik geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirmektir. Ölçeğin geliştirilmesi için tesadüfi örneklem yöntemiyle Açıklayıcı Faktör Analizi ve pilot uygulama için 462, Doğrulamalı Faktör Analizi için 239 ve benzer başka bir ölçek ile geçerlik çalışması için 42 kişiye ulaşılmıştır. Açıklayıcı ve doğrulamalı faktör analizlerinin sonucunda tek boyutlu monoteizm ölçeği ortaya çıkmıştır. Ölçeğin Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri ,943 ve Bartlett's Küresellik Testi değeri ise $\chi^2=3322,568$, $p<.000$ için anlamlı bulunmuştur. Ölçeğin Cronbach's Alpha güvenilirlik kat sayısı ,97 olarak bulunmuştur. Ölçek, bireylerin tek Tanrı inancı eğilimini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Tek boyutlu ve yedi maddeden oluşan ölçek, toplam varyansın yüzde 87,04'ünü ölçmektedir ve geçerli-güvenilirdir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Monoteizm, İnanç, Ölçek Geliştirme, Geçerlik, Güvenirlik.

Abstract

Although there are scale development studies on unbelief, there is a need for a study measuring the belief of believers in one God. The purpose of this research; To develop a valid and reliable measurement tool for the belief in God of individuals who have a single God belief (monotheist). In order to develop the scale, 462 people were reached for Exploratory Factor Analysis and pilot application with the random sampling method, 239 for Confirmatory Factor Analysis and 42 people for validity study with another similar scale. As a result of the explanatory and confirmatory factor analyzes, the one-dimensional monotheism scale has emerged. The Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) value of the scale was found to be 943 and Bartlett's Test of Sphericity was significant for $\chi^2 = 3322,568$, $p <.000$. Cronbach's Alpha reliability coefficient of the scale was found to be 97. The scale was developed to measure the tendency of individuals to believe in one God. The one-dimensional scale consisting of seven items measures 87.04 percent of the total variance and is valid-reliable.

Keywords: Psychology of Religion, Monotheism, Belief, Scale Development, Validity, Reliability.

Extended Summary

Method

The stages of the scale development work on the attitudes of monotheist individuals to God and information about the group studied are presented below.

Working Group

In order to develop the scale, individuals over the age of 15 were added to the study group by simple random sampling method. The pre-application of the scale was applied to 54 people, 462 for Exploratory Factor Analysis (EFA) and 239 for Confirmatory Factor Analysis (CFA). Each stage of the scale was studied with a different sample. This scale has been developed to measure the attitudes of monotheists, that is, individuals with one god belief, towards God. Attention was paid to the participants to be from every pattern. For this, individuals with different designs were reached in order to have a sample that was sufficient to represent the universe. Thus, the participation of all the belief patterns that could be reached in the practice was ensured.

The Development Process of the Scale

Regarding the designing process of the scale, the process was designed taking into account the suggestions of Creswell and Plano Clark (2015) and De Vellis (2014). This method has been used to measure the dimensions of individuals' belief in God precisely. The responses given for the measured feature were rated from negative to positive in the range of 1 point-5 points. 10-item trial form, experienced in scale development or a field expert; Opinions were received from seven experts, including two experts from the History of Religions and Philosophy of Religion, one from the department of guidance and psychological counseling, four from the psychology of religion, and two linguists. The items that were found to be problematic in terms of spelling and clarity were revised. In the first stage, a pre-application was made to 55 people from different sex and age ranges by the researchers with the 10-item scale form. 1 participant was canceled because of randomly filling in the answer, and 54 people remained. Considering the verbal corrections and comments from individuals, some items that had difficulty in understanding were rearranged. After these procedures, the process of collecting data for EFA was started with a 10-item trial form. In the EFA stage, the responses of 7 people were not taken into consideration, and the responses of 462 participants to 10 items were taken into account. Items were presented to 248 people in the Confirmatory Factor

analysis. The responses of 9 people were not taken into consideration. As a result of the calculations and modifications, a 7-item scale with one factor emerged.

Data Collection

Sampling was delivered with the Google online form. In November 2020, considering the Covid-19 pandemic process bans, it was based on filling out the form only remotely. Scale form, individuals who have different beliefs Turkey's pattern from each province, 772 people have applied to participate voluntarily in the study. Because 17 of the forms were not filled properly, they were removed and the demographic data of 755 scale forms and the scores given to the scale items were converted into a data set with a statistics program. The data of the study were collected on 25-29 November 2020.

Data Analysis

Before analyzing the data, normality, linearity and homogeneity of sample variances, which are the basic assumptions of multivariate statistics, were tested. In addition, it was examined whether the data had an excessive score or not. As a result of the normality analysis, it was seen that there was no sample with an excessive score in the data and the data met the mentioned assumptions.

Conclusion and Discussion

In the study, it was aimed to develop a valid and reliable scale for determining individuals' belief in God. In this direction, EFA was first applied to the data obtained from the remaining 10 items, and a structure consisting of 10 items and a single factor (monotheism) was obtained. Model fit was examined by DFA to the structure obtained with EFA. As a result of CFA, 3 more items were excluded from the study, and a structure called "monotheism" with one factor and consisting of 7 items was obtained. Then, reliability analyzes were made and the internal consistency coefficient for the whole scale was calculated as .97.

While creating the item pool, it was deemed appropriate to call it "the creator", considering the difference between believers and unbelievers' definitions of God. The fact that it has a single factor structure is related to the approach of monotheism towards god. Monotheism scale has been developed to measure individuals' attitudes towards God. For this purpose, the scale of tawheed specific to the religion of Islam, scales for the moral,

worship or knowledge of individuals other than the dimension of belief can be developed.

Giriş

Din psikolojisi bilim dalı, insanın inanç ve iman etme gibi eylemleri ile ilgilidir. İnancın hem bireysel hem toplumsal boyutları vardır. İnanç bireyin iç dünyası ile ilgili olduğu kadar dış dünyasındaki davranışlarını da etkiler. Fromm'a göre insanın inanarak pozitif anlamda kişilik gelişimine katkıda bulunma ihtimali vardır.¹ Bir kişiye inandığımızı ifade etmemiz o kişiye karşı güvendiğimiz anlamına gelir. Sosyal hayatta, inanılır bir kişi olmak önemli bir kriterdir. İnanmak güvenme duygusu ile alakalıdır. Dolayısıyla çocuklar güvendikleri insanlara bağlanmak ve tutunmak isterler.² Güven vermek, doğrulamak ve gönülden benimsemek, bir kimse veya şeyin doğruluğunu, büyüklüğünü ve gücünü sarsılmaz bir duygu ile benimsemek anlamına gelen iman, ferdin kendisini inanmaya çağırان dini davete verdiği olumlu bir deruni cevaptır. Bu niteliğiyle de inanca nazaran daha özel bir anlam ifade eder. Bir düşünceye gönülden bağlı bulunma; Tanrıya, bir dine inanma, birine duyulan güven ve inanılan öğreti anlamına gelen inanç, zihinsel bir faaliyet ve kavramlar arası bir ilişki; sübjektif olarak kesinlik ifade eden, ruhun deruni tasdikidir. İnanç genel, toplumsal bir nitelikte olup aynı zamanda inanma, şüphe, kanaat gibi ihtimalin bütün derecelerini içerir.³ Dini inanç kavramı da içerisinde bağlanma ve tutunmayı sentezler. Buna göre dini inanca sahip birey, yüce bir varlığa karşı bağlanıp, ona tutunarak güvenmek ister. Mehmedoğlu inanca dair konuları ele aldığı çalışmasında, dinî inancın özellikleri, tanımlar ve kavramları, kaynakları ve etkileri, psikolojik muhtevası, inanç ve şüphe, inanç gelişimi, inanca ilgisizlik, inançsızlık ve inanç karışıklığı ile insan-inanç ilişkisi ve inanç/inançsızlık tecrübelerini ortaya koymuştur.⁴

Tanrı kavramı ile (God concept) Tanrı tasavvuru (God representation-God image) arasında fark vardır. Tanrı kavramı, bilişsel bir Tanrı anlayışını içerirken; Tanrı tasavvuru, bireyin Tanrı'yı nasıl tecrübe ettiği ile ilgilidir.⁵ Araştırmada yer alan söz konusu monoteizm ölçeği bireylerin Tanrı'ya karşı

¹ Erich Fromm, *Umut Devrimi*, çev. Şemsa Yeğin (İstanbul: Payel Yayınları, 1990), 86.

² Haluk Yavuz, *Çocuk ve Din* (İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 1994), 121.

³ Muhammed Kızılgeçit, *Din Psikolojisinin 200'ü* (Ankara: Otto Yayınları, 2017), 22.

⁴ Ali Ulvi Mehmedoğlu, *İnanç Psikolojisine Giriş* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2013), 16.

⁵ Beyazıt Yaşar Seyhan, "Üniversite Öğrencilerinde Tanrı Tasavvuru ve Psikolojik İyi Olma Hali Arasındaki İlişkiler", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/1 (2014), 68.

bilişsel ve duygusal yaklaşımlarını ölçmeyi amaçlamaktadır. Nitekim alanda geliştirilen “Tanrı Tasavvuru ölçeği” Mehmedoğlu’na aittir. Bu ölçek iki alt faktör ve toplam 11 maddeden oluşmaktadır. Olumlu ve olumsuz Tanrı tasavvurunun ele alındığı ölçekte, bireyin Tanrı algısı üzerinde ana babanın demokratik, koruyucu ve baskıcı tutumlarının etkisine değinilmiştir.⁶ Fromm Tanrı tasavvurunu otoriter (authoritarian) ve hümaniter (humanitarian) olacak şekilde ayırmıştır. Otoriter Tanrı tasavvurunun insanı değersizleştirip vicdan gelişimini olumsuz şekilde etkilediğini, ancak humaniter Tanrı tasavvurunun insanı kıymetli kılarak vicdan gelişimine katkı sağladığını söylemiştir.⁷ Güler tarafından yapılan çalışmada bireylerin Tanrı algılarını ölçmeyi amaçlayan bir ölçek geliştirilmiştir. Olumlu ve olumsuz Tanrı algısını belirleme amaçlanmıştır.⁸ Bir inananın özgüven düzeyi ve kontrol odağı derecesinin, Tanrı algısı ve tanımını etkileyeceği öngörülmüştür. Benson ve Spilka’nın elde ettikleri sonuca göre benlik değeri düşük olan bireyler Tanrı’yı cezalandıran, affetmeyen olarak algılama eğilimindedir.⁹

Din bireylerin ve toplumların hayatında onları şekillendirip yön veren bir değerler sistemidir. Dinin bu fonksiyonuna karşı insanların tutumları olumlu olduğu gibi olumsuz da olmuştur. Din psikolojisi alanında inanç konusu sıkça çalışılmıştır. İnançsızlık ve inkâr konularında yapılan çalışmalar henüz beklenen düzeyde değildir. Cragun ve arkadaşları (2015) tarafından geliştirilen ‘dinsizlik ve spiritüel olmayış’ ölçeği (NRNSS) inançsızlığı ve maneviyatsızlığı ölçmeye yönelik bir çalışmadır. Ölçek 8’i dinsizliği ve 8’i de spiritüel olmayışı ölçen toplam 16 maddeden oluşmaktadır. Beşli likert tipte geliştirilen ölçekten düşük puan alınması güçlü dindarlık ve spiritüellik anlamına gelmektedir.¹⁰ Bahsi geçen çalışma (DİSOL) Sevinç ve arkadaşları (2015) tarafından Türkçe’ye uyarlanmıştır.¹¹ Faktör analizi sonucunda orijinalinde yer alan iki boyut, burada da yer almıştır. Sevinç’ in (2017) karma modelle ortaya koyduğu araştırma

⁶ Ali Ulvi Mehmedoğlu, *Tanrıyı Tasavvur Etmek* (2011: Çamlıca Yayınları, 2011), 245.

⁷ Özer Çetin, “Erich Fromm’da Tanrı Tasavvuru”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 18/3 (2018), 75-98.

⁸ Özlem Güler, “Tanrı Algısı Ölçeği (TA): Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48/1 (2007), 123-133.

⁹ Peter Benson - Bernard Spilka, “God Image as a Function of Self-Esteem and Locus of Control”, *Journal for the Scientific Study of Religion* 12/3 (1973), 297-310.

¹⁰ Ryan Cragun vd., “The NonReligious-NonSpiritual Scale (NRNSS): Measuring Everyone from Atheists to Zionists”, *Science, Religion and Culture* 2/3 (2015), 36-53.

¹¹ Kenan Sevinç vd., “Dindar ve Spiritüel Olmama (DİSOL) Ölçeğinin Türkçe’ye Uyarlanması”, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 (2015), 59-86.

ülkemizde inançsızlık üzerine yapılan önemli bir çalışmadır. Bu araştırma, dinin mesajını reddeden kişilerin bu eylemlerinin sebeplerini açıklama üzerinedir.¹² Ayten ve Anık (2014) tarafından LGBT bireyler üzerine yapılan nitel bir çalışmada, bu bireylerin dini eğilimlerini konu edinmektedir. Katılımcıların %40'ı kendisini "Müslüman" olarak tanımlarken, %60'ı kendisini "Alevi", "agnostik", "ateist" ve "kararsız" olarak tanımlamıştır. Katılımcılardan inançlı olduğunu söyleyenlerin büyük bir kısmı, kurumsal dinle birlikte bireysel dinî bir yaşama veya maneviyata yönelik bir tutum içindedir. LGBT bireyler, din hakkında kendi tasavvurlarını oluşturmuşlar ve bu tasavvurları, kişisel hayatlarıyla çelişmeyecek biçimde açıklama eğilimi göstermiştir.¹³ Ayrıca Karaca ve Hacikeleşoğlu (2020) tarafından Tanrı'ya yönelik tahayyül biçimlerini ölçmeye yönelik kültüre duyarlı bir ölçme aracı geliştirilmiştir.¹⁴

Çocukların inanç gelişimi ve Tanrı'ya olan yaklaşımları hakkında ilk Türkçe çalışma Yavuz (1987) tarafından yapılmıştır. 7-12 yaş çocuklarının dini duygu ve düşüncesinin gelişimini konu alan bu çalışma çocukların yaratıcıyı ilahi bir obje, hayatın kaynağı ve otorite olarak gördüklerini ortaya koymuştur. Ayrıca aynı yaş grubunda ki çocuklar Tanrı'yı bireysel ve toplumsal hayata kural koyan ve günahların bağışlayıcısı olarak görmekte ve bazı çocukların ise insan biçimli (antropomorfist) bir Tanrı anlayışına sahip olduklarını ortaya koymuştur.¹⁵ Yıldız çocukların Tanrı düşüncesi üzerine bir araştırma yapmıştır. 13-15 yaş grubunda zayıf olan insan biçimli Tanrı düşüncesinin, 7-11 yaş aralığında baskın olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca her iki grupta olan çocuklar Tanrı'nın kendilerini tanıyıp, duyarak onları gördüğünü düşündüklerini ortaya koymuştur. Çalışmada çocukların Tanrı'yı erkek olarak düşündükleri, yaşları küçük çocukların ise cezalandıran, büyük çocukların ise affedici ve bağışlayan bir Tanrı algısına sahip oldukları bulunmuştur.¹⁶ Yıldız sokakta çalışan çocuklarla yaptığı çalışmada çocukların Tanrı'yı daha çok yaratıcı olarak görüp, onları tehlikeden koruduğu ve zor durumda kalınca dua edip yaratıcıdan yardım

¹² Kenan Sevinç, *İnançsızlık Psikolojisi* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2017).

¹³ Ali Ayten - Evrim Anık, "LGBT Bireylerde Dinî İnanç, Din ve Tanrı Tasavvuru, Dinî ve Manevî Başa Çıkma Süreci", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 14/2 (2014), 7-31.

¹⁴ Faruk Karaca - Hızır Hacikeleşoğlu, "Allah Tahayyülleri Ölçeği", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 54 (2020), 67-83.

¹⁵ Kerim Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi (7-12 yaş)* (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1987).

¹⁶ Murat Yıldız, *Çocuklarda Tanrı Tasavvurunun Gelişimi* (İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2007).

istediklerini ortaya koymuştur.¹⁷ Türkiye’de çocuklar üzerine Tanrı algısı/ımgisi hakkında yapılan araştırmalara göre; çocuklar Tanrı’ya çoğunluklu olarak yaratan, affeden, görünmez, kudretli bir varlık olarak tanıdıkları bulgulanmıştır. Çocukların cinsiyeti ile inanç gelişimi ve Tanrı algısı/ımgisi arasında anlamlı bir farklılık 7-11 yaşlarında bulunmamıştır. Ergenlik döneminde bunun anlamlı ve kızların Tanrı’ya daha çok “seven ve koruyan” olarak erkeklerin “güçlü ve cezalandıran” olarak tasavvur ettikleri ortaya çıkmıştır. Küçük yaştaki çocuklar Tanrı’ya cezalandıran, büyük yaştakiler affeden olarak görmektedir. Araştırma sonuçlarına göre; 10 yaş ve öncesinde (antropomorfist) insan biçimli Tanrı algısı belirgin olduğu söylenebilir.¹⁸ Kaya ve arkadaşları tarafından tek Tanrılı dinler başta olmak üzere farklı inanç sistemlerine sahip tüm bireylere uygulanabilir ‘dini eğilim ölçeği’ geliştirmiştir. İnanç”, “Davranış/İbadet” ve “Bilgi Edinme” olmak üzere 3 alt boyutu vardır ve toplam 25 maddeden oluşmaktadır.¹⁹

Monoteizm, diğer bütün tanrıları dışlayarak yalnızca Tek Tanrı’ya kabul eden bir inançtır.²⁰ Dünya üzerinde bulunan dinlerin; hatta içerisinde bulunan mezheplerin her birinin sunmuş olduğu Tanrı tasavvuru, çeşitlilik arz etmektedir Bu durum en başta Tanrı kavramına yükledikleri anlamda belirgin hale gelmektedir. İlâhi dinler açısından düşünülecek olursa politeist ya da monoteist bir Tanrı anlayışı etrafında oluşturulan tasavvurlar muhtemelen farklılık arz edecektir. İslam dini, monoteist bir din olarak tevhit ilkesi etrafında sistematüğini oluşturmuş ilâhi ilkeler bütünüdür. Monoteizmin birçok dinsel gelenekte bulunmasına karşın İslam’ın sunduğu tevhit ilkesinin diğer monoteist dinlerden farklılık gösterdiği belirtilmektedir. Zira İslam yalnızca ontolojik ya da varlık açısından bir birlik ya da tekliği değil; varlığın yanı sıra bütün isim ve sıfatlar açısından da bir birlik ve tekliği ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca Kur’an’da Allah’ın her şeye anlam ve hayat kazandırdığı, her şeyi çepeçevre kuşattığı ve yalnızca kendisinin sonsuz olduğu; onun haricindeki her şeyin sonradan ve sonlu olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca Kur’an’ın değişik bölümlerinde Allah,

¹⁷ Ayşegül Yıldız, *Sokakta Çalışan Çocuklarda Ahlaki ve Dini Duyguların Gelişimi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Felsefe ve Din Bilimleri Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007).

¹⁸ Mualla Yıldız, *İlköğretim Öğrencilerinin Tanrı İmgisinin Belirlenmesi ve Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Din Psikolojisi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2012).

¹⁹ Halil İbrahim Kaya vd., “Dini Eğilim Ölçeği”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/15 (2021), 61.

²⁰ Fuat Aydın, “Dinlerde Tanrı Anlayışı”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/22 (2010), 189.

insanın kendisinde ve çevresinde yarattıkları hakkında düşünmesi gerektiği üzerinde durmak suretiyle Allah'ın varlığını, birliğini ve kudretini kavraması gerektiğini belirtmektedir: Dolayısıyla dinamik bir Tanrı figürünün inananlarında oluşturacağı tasavvur biçiminin de dinamik nitelikler barındırması muhtemel gözükmektedir. Bu çerçevede İslâm dini açısından bakıldığında Müslümanlarda oluşması beklenen Tanrı tasavvuru içerisinde canlı bir organizasyonun varlığı dikkat çekmektedir.²¹

1. Yöntem

Monoteist bireylerin Tanrıya olan yaklaşımlarına ilişkin ölçek geliştirme çalışmasının aşamaları ve çalışılan gruba ilişkin bilgiler aşağıda sunulmuştur. Bilimsel araştırmalarda değişkenlerin ölçülebilir nitelikte olması bilimselliğin temel şartıdır. Değişkenlerin ölçülmesi, bilimsel araştırma sürecinde önemli bir süreçtir. Sosyal bilimlerin çeşitli alanlarında çok değişik türde ölçekler kullanılmıştır: Sürekli ölçekler, tekli ölçekler ve çoklu ölçekler. Tek maddeden veya sorudan oluşan tekli ölçekler içerisinde kategorili ölçekler bulunmaktadır. Ayrıca, sıralama ölçeği, şekil/grafik ölçekler, sabit-toplamlar ölçeği ve eşli ölçekleri de bu kategoridedir. Onların kapsamında ise likert ölçeği ve semantik farklılıklar ölçeği bulunmaktadır. Bir araştırmanın sonuçlarının inandırıcı olması için öncelikle veri edinme yönteminin inandırıcı olması gerekir. İnandırıcılığın iki temel şartı ise geçerlilik ve güvenilirliktir.²²

2. Araştırma Deseni

İnançlı bireylerin, tek Tanrıya inanma eğilimlerini yönelik bir ölçek geliştirmeyi ve bu ölçeğin deneme uygulamasını yaparak, psikometrik özelliklerinin (geçerlik ve güvenilirlik) ortaya koyulmasını temel alan bu çalışma, betimsel bir araştırmadır.

2.1. Çalışma Grubu

Ölçeğin geliştirilmesi amacıyla 15 yaş üzeri bireyler basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle araştırma grubuna eklenmiştir. Ölçeğin ön

---

²¹ Hızır Hacikeleşoğlu, *Ebeveyn Tutumları ve Kişilik Özelliklerinin Tanrı Tasavvuru ile İlişkisi Üzerine Bir Araştırma* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, 2020), 119-120.

²² Kızılgeçit, *Din Psikolojisinin 200'ü*, 57; İbrahim Ethem Özgüven, *Psikolojik Testler* (Ankara: Nobel Yayınları, 2015), 36; Abdullah Can, *SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi* (Ankara: Pegem Akademi, 2017), 32; Recai Coşkun vd., *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamaları* (Sakarya: Sakarya Yayıncılık, 2015), 113.

uygulaması için 54, Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) için 462 ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) için 239 kişiye uygulama yapılmıştır. Ölçeğin her aşamasında farklı bir örnekleme çalışılmıştır. Örneklem grubuna ilişkin betimsel istatistikler Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Örneklem grubuna ilişkin betimsel istatistikler

Değişkenler		Ön uygulama		AFA		DFA	
		f	%	f	%	f	%
Cinsiyet	Erkek	20	37	159	34	91	38
	Kadın	34	63	303	66	148	62
Yaş Aralığı	15-20	10	18	71	15	91	38
	21-30	22	41	252	55	84	35
	31-40	15	28	89	19	18	8
	41-50	6	11	39	8	30	13
	51-üzeri	1	2	11	3	16	6
Toplam		54	100	462	100	239	100
En Küçük Yaş		15		15		15	
En büyük Yaş		60		65		60	

Bu ölçek, monoteist yani tek Tanrı inancına sahip bireylerin, Tanrı’ya olan yaklaşımlarını ölçmeye yönelik olarak geliştirilmiştir. Ancak evreni temsil edecek yeterlilikte örneklem olması için inançlı veya inançsız olan tüm bireylere ulaşılmıştır. Böylece pilot uygulama ve AFA aşamalarında ulaşılabilen tüm inanç desenlerinin katılımı sağlanmıştır.

2.2. Ölçeğin Geliştirilme Süreci

Ölçeğin tasarlanma sürecine ilişkin olarak Creswell ve Plano Clark (2015) ile De Vellis’in (2014) önerileri dikkate alınarak süreç tasarlanmıştır.²³ Bu kapsamda ölçülecek yapı ve özellikleri belirlenmiştir. Daha sonra ilgili alan yazın incelenerek, inanç ve inançsızlık üzerine yapılmış olan çalışmalar ve bu alanda yapılmış olan belli başlı ölçekler incelenmiştir. Ayrıca

²³ John W. Creswell - Plano V.L. Clark, *Karma Yöntem Araştırmaları Tasarımı ve Yürütülmesi*, ed. Selçuk Beşir Demir - Yüksel Dede (Ankara: Anı Yayıncılık, 2015); Robert F. DeVellis, *Ölçek Geliştirme, Kuram ve Uygulamalar*, çev. Tanık Totan (Ankara: Nobel Yayınları, 2017).

uzmanlardan inançların birbirinden ayrılan noktaları üzerine görüşler alınmıştır. Bu doğrultuda 10 maddeden oluşan madde havuzu oluşturulmuştur. Havuzda, bireylerin monoteist desende Tanrı'ya olan yaklaşımını bilişsel, duygusal ve davranışsal durumları içeren maddelere göre tahmini alt boyutlar oluşturulmuştur. Ayrıca ölçekte "Kesinlikle katılmıyorum (1)", "Katılmıyorum (2)", "Biraz Katılıyorum (3)", "Katılıyorum (4)" ve "Kesinlikle katılıyorum (5)" şeklinde beşli Likert tipi derecelendirme kullanılmıştır. Bireylerin Tanrı'ya olan inanç boyutlarını hassas bir biçimde ölçmek için bu yöntem kullanılmıştır. Ölçülen özelliğe ilişkin verilen yanıtlar olumsuzdan olumluya 1 puan-5 puan aralığında değerlendirilmiştir. 10 maddelik deneme formu, ölçek geliştirme deneyimi olan veya alan uzmanı olan; Dinler Tarihi ve Din Felsefesi dalından iki uzman, rehberlik ve psikolojik danışmanlık anabilim dalından bir uzman, din psikolojisi dalından dört uzman olmak üzere yedi alan uzmanı ve iki dil uzmanından görüşler alınmıştır. Yazım ve anlaşılabilirlik açısından sorunlu görülen maddeler yeniden gözden geçirilmiştir.

İlk aşamada, 10 maddelik ölçek formu ile araştırmacılar tarafından, farklı cinsiyet ve yaş aralığında olan 55 kişiye ön uygulama yapılmıştır. 1 katılımcı cevaplama rastgele doldurduğu için iptal edilerek, 54 kişi kalmıştır. Kişilerden sözel olarak gelen düzeltmeler ve yorumlar dikkate alınarak, anlamakta güçlük yaşanan bazı maddeler yeniden düzenlenmiş ve yapılan güvenilirlik analizi sonucunda güvenilirliği düşük 44 madde çalışma dışı bırakılmış ve anlaşılabilirliği düşük bazı ifadeler düzenlenmiştir. Bu işlemlerden sonra 10 maddelik deneme formu ile AFA yapmak için verilerin toplanması sürecine geçilmiştir. AFA aşamasında 7 kişinin cevapları değerlendirmeye alınmayarak 462 katılımcının 10 maddeye verdikleri cevaplar dikkate alınmıştır. Bu aşamadan sonra tek faktörlü ve 10 maddeli yapı, Doğrulayıcı Faktör analizinde 248 kişiye sunulmuştur. 9 kişinin cevapları dikkate alınmamıştır. Yapılan hesaplamalar ve modifikasyon sonucunda tek faktörlü 7 maddelik bir ölçek ortaya çıkmıştır.

2.3. Verilerin Toplanması

Google online form ile örnekleme ulaştırılmıştır. 2020 yılı Kasım ayı içinde, Covid-19 pandemi süreci yasakları dikkate alınarak sadece uzaktan olacak şekilde form doldurulması esas alınmıştır. Ölçek formu, Türkiye'nin her ilinden farklı inanç desenlerine sahip bireylere, çalışmaya gönüllü olarak katılan 772 kişiye uygulanmıştır. Formların 17 tanesi uygun şekilde doldurulmadığından ayıklanmış ve 755 adet ölçek formuna ilişkin

demografik veriler ile ölçek maddelerine verilen puanlar istatistik programıyla veri setine dönüştürülmüştür. Araştırmanın verileri 25-29 Kasım 2020 tarihinde toplanmıştır.

3. Verilerin Analizi

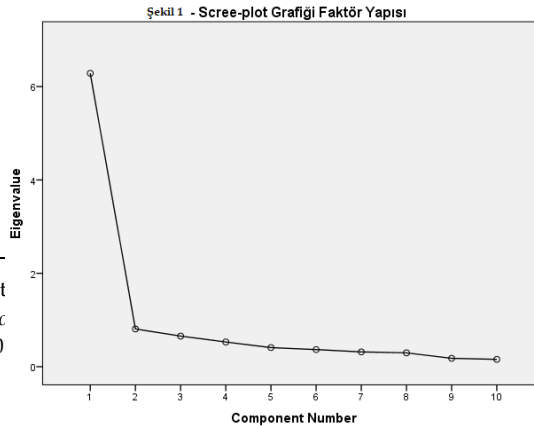
Analize geçmeden önce verilerin çok değişkenli istatistiğin temel varsayımı olan normallik (normality), doğrusallık (linearity) ve örneklem varyanslarının homojenliği (homoscedasticity) test edilmiştir. Ayrıca verilerin aşırı skora sahip olup olmadıkları incelenmiştir. Yapılan normallik analizi sonucunda verilerde aşırı skora sahip örneklem olmadığı ve verilerin sözü edilen varsayımları karşıladığı görülmüştür. Araştırmada 462 kişiden alınan yanıtlar kullanılarak ölçeğe ilişkin geçerlik ve güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Faktör analizi yapabilmek için gereken örneklem büyüklüğü incelenmiştir. Araştırmada örneklem büyüklüğü açısından yeterli sayıya ulaşılmıştır. “Tek Tanrı inancına sahip bireylerin, Tanrı’ya olan yaklaşımlarının” boyutları ve boyutlarda yer alan maddeler AFA ile belirlenmiş, elde edilen yapının geçerliliğini sınamak için de DFA yapılmıştır. Ayrıca, ölçeğin tamamı ve alt boyutları için Cronbach Alfa ve iki yarı güvenilirlik katsayıları belirlenmiştir.

4. Bulgular

4.1. Geçerliliğe İlişkin Bulgular

4.1.1. Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA)

Maddelerin güvenilirlik analizleri yapılmış ve tüm maddelerin uygun değerlere sahip olduğu görülmüştür. Toplanan verilere ilişkin olarak, yapı geçerliliğini sağlamak için AFA yapılmıştır. AFA’da ölçekte yer alacak maddeleri belirlemede madde öz değerlerinin 1, maddelerin yük değerinin en az .30, iki faktörde yer alan faktörler arasında en az ,10 fark olması yani binişik madde olmaması dikkate alınmıştır.²⁴

²⁴ Şener Büyüközt İsmail Seçer, *Psik Anı Yayıncılık*, 20

em Akademi, 2007); 'gulamaları (Ankara:

Örneklem büyüklüğünün AFA için uygun olup olmadığını belirlemek için ise Kaiser- Meyer-Olkin (KMO) testine bakılmıştır. KMO değeri .943 olarak elde edildiğinden AFA yapılabileceği kararlaştırılmıştır. KMO değeri hesaplandıktan sonra Bartlett's Sphericity testi incelenmiş ($\chi^2=3322,568$, $p=.000$), edinilen veriler anlamlı farklılık gösterdiğinden, değerlerin faktör analizi yapmak için uygun olduğu belirlenmiştir. Şekil 1'de görüldüğü üzere, geçerlik çalışmalarına ilişkin olarak yapılan faktör analizleri, Scree Plot Grafiği ölçeğin 10 madde ve tek faktörden oluşan bir yapıda olduğunu göstermiştir. Faktör analizi yöntemlerinden "Principal Components" in en iyi sonuç verdiği görülmüştür.

Maddelere ait faktör yükleri Tablo 2'de sunulmuştur:

Tablo 2- Component Matrix

	Component
	1
m1	,802
m2	,827
m3	,835
m4	,890
m5	,697
m6	,854
m7	,814
m8	,663
m9	,574
m10	,906

Extraction Method:
Principal
Component
Analysis.

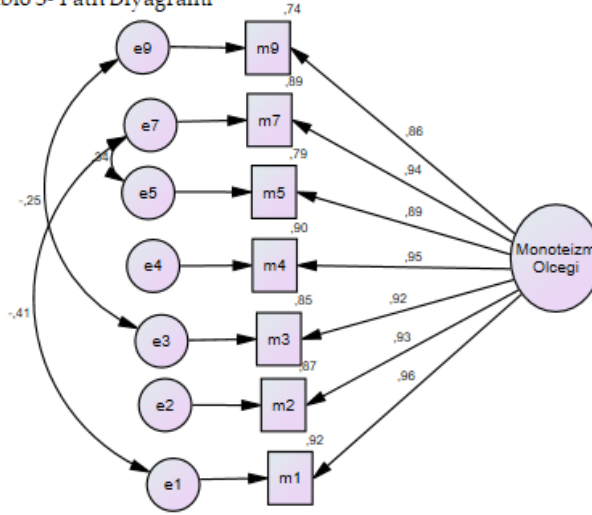
Tablo 2 incelendiğinde; tek faktörün on maddeden oluştuğu ve maddelerin yüklerinin .57 ve .90 arasında değiştiği görülmektedir. Ölçeğe ilişkin toplam varyansın %62,83'ünü açıklayan bu faktör "Monoteizm" şeklinde adlandırılmıştır.

4.1.2. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)

AFA ile elde edilen yapı DFA ile test edilmiştir. Garson'un (2010)

önerisi doğrultusunda²⁵ faktör yükleri incelenerek, düşük değere sahip m6, m8 ve m10 maddeleri ölçekten çıkarılmıştır. DFA’da yapılan modifikasyon önerileri doğrultusunda m1 ile m7, m3 ile m9 ve m5 ile m7 maddeleri arasında modifikasyon yapılması uygun görülmüştür. Standart çözümlerin ardından madde-faktör ilişkisini gösteren path diyagramı incelenmiş ve elde edilen değerlerin madde-faktör uyumu açısından uygun olduğu belirlenmiştir. Maddelere ilişkin faktör yapısını gösteren path diyagramı²⁶ Tablo 3’de görülmektedir.

Tablo 3- Path Diyagramı

Yapılan modifiyasyonun χ^2 'ye (ki-kare) katkı sundukları görülmüştür. DFA sonucunda, uyum indeksi değerleri $\chi^2= 28,359$ ($p=.00$), $\chi^2 / sd= 2,57$, SRMR= .009, RMSEA= .081, RMR= .02, GFI= .96, AGFI= .91, CFI=.99, TLI= .99 NFI=.99 olarak bulunmuştur. Uyum indekslerine ilişkin elde edilen önemli değerler ve uyum düzeyleri Tablo 4’de sunulmuştur. Uyum değerleri Byrne’nin (2011) belirttiği referans değerleri dikkate alınarak değerlendirilmiştir.²⁷

²⁵ George David Garson, “‘Factor Analysis’ from Statnotes: Topics in Multivariate Analysis.” (2009).

²⁶ Path diyagramı; değişkenlerin diğer değişkenler üzerindeki nedensel değişimini göstermeye yarar.

²⁷ Barbara M Byrne, *Structural Equation Modeling With AMOS Basic Concepts, Applications, and Programming*, (New York: Routledge, ts.).

Tablo 4. DFA'ya İlişkin Uyum İndeksleri

İndeksler	Referans Değer		Ölçüm	Sonuç
	İyi Uyum	Kabul Edilir Uyum		
CMIN/DF	$0 < \chi^2/sd \leq 3$	$3 < \chi^2/sd \leq 5$	2,57	<i>İyi uyum</i>
TLI	$.95 < TLI \leq 1$	$.90 < TLI \leq .94$	.99	<i>İyi uyum</i>
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq .05$	$.05 \leq RMSEA \leq .08$	.08	<i>Kabul Edilir Uyum</i>
SRMR	$0 \leq SRMR \leq .05$	$0.05 \leq SRMR \leq .10$	.009	<i>İyi uyum</i>
CFI	$.95 < CFI \leq 1$	$.90 < CFI \leq .94$	.99	<i>İyi uyum</i>
RMR	$0 \leq RMR \leq .05$	$0.05 \leq RMR \leq .10$	.02	<i>İyi uyum</i>
NFI	$.95 < NFI \leq 1$	$.90 < NFI \leq .94$	.99	<i>İyi uyum</i>
AGFI	$.95 < AGFI \leq 1$	$.90 < AGFI \leq .94$	.91	<i>Kabul Edilir Uyum</i>

Ölçeğin maddelerinin birbirleri ve toplamıyla korelasyonunun belirlenmesi amacıyla yapılan Pearson Korelasyon analizi sonuçları Tablo 5'de yer almaktadır. Tablo 5'deki bulgular incelendiğinde; ölçeğin toplam puanı ile maddeleri arasında pozitif yönde yüksek düzeyde bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Ölçek toplam puanı ile madde 1 arasında pozitif yönde yüksek düzeyde ($r=.85$), madde 2 arasında pozitif yönde yüksek düzeyde ($r=.90$), madde 3 arasında pozitif yönde yüksek düzeyde ($r=.83$), madde 4 arasında pozitif yönde yüksek düzeyde ($r=.87$), madde 5 arasında pozitif yönde yüksek düzeyde ($r=.85$), madde 7 arasında pozitif yönde yüksek düzeyde ($r=.87$), madde 9 arasında pozitif yönde yüksek düzeyde ($r=.89$) bir ilişki tespit edilmiştir. Ölçeğin maddeleri arasındaki korelasyon düzeylerinin ise ($r=.69$) ile ($r=.92$) arasında değiştiği görülmektedir. Ölçeğin tek faktörü olduğu için faktörler arası korelasyon analizi yapılmamıştır.

Tablo 5. Ölçek Maddeleri ve Toplam Puanı İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları

	Toplam	m1	m2	m3	m4	m5	m7	m9
Toplam	1	,85**	,90**	,83**	,87**	,85**	,87**	,89**
m1		1	,90**	,89**	,92**	,87**	,87**	,74**
m2			1	,85**	,89**	,87**	,87**	,78**
m3				1	,92**	,83**	,86**	,69**
m4					1	,89**	,90**	,73**
m5						1	,90**	,73**
m7							1	,76**
m9								1

Sonuç olarak "Monoteizm" şeklinde adlandırılan faktörün yedi maddeden oluştuğu ve maddelerin faktör yüklerinin son durumda .88 ve .96 arasında değiştiği görülmektedir. Toplam varyans ise 87,04'tir. Maddelere ait yükler m4 (.956), m1 (.954), m7 (.950), m2 (.945), m3 (.924), m5 (.922) ve m9 (.877) şeklindedir.

4.1.3. Eşzamanlı (Birlikte / Uyum) Geçerlilik

Geçerliliği sınanan ölçek ile birlikte geçerliliği daha önceden ortaya konmuş ve aynı alanda kullanılan başka bir ölçek uygulanır ve iki ölçek arasındaki bağıntıya bakılır. Elde edilen korelasyon katsayısı, ölçeğin eş zamanlı geçerliliğini gösterir.

Tablo 6: Dini Eğilim Ölçeği ve Monoteizm Ölçeğine Ait Korelasyon Sonuçları

	Monoteizm Ölçeği
Dini Eğilim Ölçeği	
<i>Korelasyon</i>	0,769
<i>Anlamlılık (sig)</i>	0,001
<i>Katılımcı Sayısı</i>	42

$p < 0,005$

Geçerliliği sınamak için alanda kullanılan 'Dini Eğilim Ölçeği'²⁸ (inanç faktörü) ve 'Monoteizm Ölçeği' 42 kişiye uygulanmıştır. İki ölçekten elde edilen ortalama puanlar arasındaki korelasyona ait veriler Tablo 6'da verilmiştir. Dini eğilim ölçeğinden alınan düşük puan bireyin Tanrıya inanma eğilimi olmadığına ve monoteizm ölçeğinden elde edilen düşük puan tek yaratıcıya inanmadığını ve kabul etmediğini ortaya koymaktadır. İki ölçek arasında pozitif yönde yüksek düzeyde ($r = 0,77$) bir ilişki olduğu görülmektedir.

4.2. Güvenirliliğe İlişkin Bulgular

4.2.1. İç Tutarlılık (Cronbach Alfa) Kat Sayıları.

Analizler sonucunda son şekli verilen ölçeğin yedi maddeye ilişkin güvenilirlik analizleri için Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı hesaplanmış olup, ölçeğin bütünü için 0,97 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen değerler, ölçeğin çok yüksek güvenirliliğe sahip olduğunu göstermektedir.²⁹

4.2.2. İki Yarı Güvenirlik Kat Sayısı.

Ölçeğin yedi maddeden oluşan son şekline ilişkin iki yarı güvenilirlik

²⁸ Kaya vd., "Dini Eğilim Ölçeği".

²⁹ Kazım Özdamar, *Eğitim, Sağlık ve Davranış Bilimlerinde Ölçek ve Test Geliştirme Yapısal Eşitlik Modellemesi IBM SPSS, IBM SPSS AMOS ve MINITAB uygulamalı* (Eskişehir: Nisan Kitabevi, 2017).

analizi sonucunda ölçeğin Spearman-Brown korelasyon değeri ($r = .96$) uygun değerde³⁰ ve iki yarıya ilişkin Cronbach alfa güvenirlik katsayılarının uygun değerlerde olduğu söylenebilir. İki yarı güvenirlik katsayıları Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5: İki Yarı Güvenirlik Analizi Sonuçları

İki Yarı	Cronbach Alfa
1. Kısım	.97
2. Kısım	.93

Tablo 5’de iki yarı güvenirlik analiz sonuçları ölçeğin güvenilir bir ölçek olduğunu göstermektedir.

Sonuç ve Tartışma

Monoteizm, felsefî ve nebevî nitelik arz eden bir kavramdır. Kavramın Türkçe karşılığı “tek tanrıcılık” olarak kabul edilir. Diğer bütün olasılıkları reddederek Tanrı’nın tekliği ve dünyadan ayrı olmasıyla ilgili bir yaklaşımı benimser. Genel olarak İslamiyet, Hristiyanlık ve Yahudilik gibi birçok din -tartışmalar bir tarafa bırakılırsa- kendisini tek tanrı olarak tanımlar. İslam dininde “De ki: “O, Allah’tır, bir tektir.”,³¹ Yahudilikte “Dinle, ey İsrail: Tanrımız bir olan Rab’dır ve sen bütün kalbinle, bütün ruhunla, bütün gücünle Rabbimiz olan Tanrımızı seveceksin.”³² ve Hristiyanlık’ta “Tanrı’mız Rab birdir.”³³ ifadelerden hareketle bu din müntesiplerinin tanrı yaklaşımlarının Tek Tanrı şeklinde olduğu söylenebilir. İslam dini özel olarak Tevhit kavramı etrafında bu düşüncüyü sembolize etmektedir. Araştırmamızda söz konusu monoteizm ölçeği, tüm dinlerin inananlarından istediği Tanrı’nın var ve tek olması, onun varlığından şüphe edilmemesi, peygamberlerine inanılması, evreni kontrol etmesi, başka ilahların evrende olmaması, ibadetlerin yalnızca O’na olması ve kullarının onu tanımak için çaba sarf etmesi gerektiği şeklinde tanımlanabilir. Bu tanımdan hareketle ölçeğin kapsamında ibadet, ahlak, bilgi vb boyutların yer almadığı söylenebilir. Ölçeğin amacı bireylerin tek

³⁰ Seçer, *Psikolojik Test Geliştirme ve Uyarlama Süreci: SPSS ve LISREL Uygulamaları*, 24.

³¹ el- İhlas 112/1.

³² Tesniye, 6/4-5.

³³ Markos 12/29

◆ İnanç Eğilimi: Monoteizm (Tek Tanrı İnancı) Ölçeği

Tanrı inancı düzeyini ölçmeye çalışmaktır. Madde havuzu oluşturulurken inançlı bireylerin, Tanrı'yı tanımlamalarının farklılığı göz önünde bulundurularak, "yaratıcı" denilmesi uygun görülmüştür. Tek faktörlü bir yapıda olması monoteizmin Tanrı'ya yönelik yaklaşımı ile ilgilidir. Bu amaçla İslam dinine özel tevhit ölçeği, bireylerin inanç boyutu dışında ahlak, ibadet veya bilgisine yönelik ölçekler de geliştirilebilir.

Çalışmada, bireylerin Tek Tanrı inancını belirlemeye yönelik geçerliğe ve güvenilirliğe sahip bir ölçek geliştirmek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda uzman görüşü ve pilot uygulamadan sonra 10 maddeye ilk olarak AFA yapılmış ve tek faktörden oluşan (monoteizm adında) bir yapı elde edilmiştir. AFA ile elde edilen yapıya, DFA yapılarak model uyumu incelenmiştir. DFA sonucunda, 3 madde daha çalışma dışı bırakılmış "monoteizm" adında tek faktörlü, 7 maddeden oluşan bir yapı elde edilmiştir. Daha sonra güvenilirlik analizleri yapılmış ve ölçeğin bütününe ilişkin iç tutarlılık katsayısı .97 olarak hesaplanmıştır.

Kaynakça

- Aydin, Fuat. "Dinlerde Tanrı Anlayışı". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/22 (2010), 189-210. <https://doi.org/10.17335/suifd.61146>
- Ayten, Ali - Anık, Evrim. "LGBT Bireylerde Dinî İnanç, Din ve Tanrı Tasavvuru, Dinî ve Manevî Başa Çıkma Süreci". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 14/2 (2014), 7-31. <http://ktp2.isam.org.tr/detayilhmkltz.php?navdil=tr&midno=70921875&DergiAdi=din+bilimleri+akademik+ara%C5%9Ft%C4%B1rma+dergisi>
- Benson, Peter - Spilka, Bernard. "God Image as a Function of Self-Esteem and Locus of Control". *Journal for the Scientific Study of Religion* 12/3 (1973), 297-310. <http://www.jstor.org/stable/1384430>
- Büyüköztürk, Şener. *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Akademi, 2007.
- Byrne, Barbara M. *Structural Equation Modeling With AMOS Basic Concepts, Applications, and Programming*. New York: Routledge, Third Edition, ts.
- Can, Abdullah. *SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi*. Ankara: Pegem Akademi, 2017.
- Coşkun, Recai vd. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamaları*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık, 2015.
- Cragun, Ryan vd. "The NonReligious-NonSpiritual Scale (NRNSS): Measuring Everyone from Atheists to Zionists". *Science, Religion and Culture* 2/3 (2015), 36-53. <https://www.researchgate.net/deref/http%3A%2F%2Fdx.doi.org%2F10.17582%2Fjournal.src%2F2015%2F2.3.36.53>
- Creswell, John W. - Clark, Plano V.L. *Karma Yöntem Araştırmaları Tasarımı ve Yürütülmesi*. ed. Selçuk Beşir Demir - Yüksel Dede. Ankara: Anı Yayıncılık, 2. Basım., 2015.
- Çetin, Özer. "Erich Fromm'da Tanrı Tasavvuru". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 18/3 (2018), 75-98.
- DeVellis, Robert F. *Ölçek Geliştirme, Kuram ve Uygulamalar*. çev. Tarık Totan. Ankara: Nobel Yayınları, 3.Basım., 2017.
- Fromm, Erich. *Umut Devrimi*. çev. Şemsa Yeğîn. İstanbul: Payel Yayınları,

1990.

Garson, George David. "Factor Analysis' from Statnotes: Topics in Multivariate Analysis." 2009. Erişim 17 Şubat 2021. <https://faculty.chass.ncsu.edu/garson/PA765/statnote.htm>

Güler, Özlem. "Tanrı Algısı Ölçeği (TA): Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48/1 (2007), 123-133. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/auifd/488753>

Hacikeleşoğlu, Hızır. *Ebeveyn Tutumları ve Kişilik Özelliklerinin Tanrı Tasavvuru İle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, 2020.

Karaca, Faruk - Hacikeleşoğlu, Hızır. "Allah Tahayyülleri Ölçeği". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 54 (2020), 67-83. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ilted/771686>

Kaya, Halil İbrahim vd. "Dini Eğilim Ölçeği". *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/15 (2021), 60-74. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kafkasilahiyat/824690>

Kızılgeçit, Muhammed. *Din Psikolojisinin 200'ü*. Ankara: Otto Yayınları, 2017.

Mehmedoğlu, Ali Ulvi. *İnanç Psikolojisine Giriş*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2013.

Mehmedoğlu, Ali Ulvi. *Tanrıyı Tasavvur Etmek*. 2011: Çamlıca Yayınları, 2011.

Özdamar, Kazım. *Eğitim, Sağlık ve Davranış Bilimlerinde Ölçek ve Test Geliştirme Yapısal Eşitlik Modellemesi IBM SPSS, IBM SPSS AMOS ve MINITAB uygulamalı*. Eskişehir: Nisan Kitabevi, 2017.

Özguven, İbrahim Ethem. *Psikolojik Testler*. Ankara: Nobel Yayınları, 2015.

Seçer, İsmail. *Psikolojik Test Geliştirme ve Uyarlama Süreci: SPSS ve LISREL Uygulamaları*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2015.

Sevinç, Kenan vd. "Dindar ve Spiritüel Olmama (DİSOL) Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması". *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 (2015), 59-86. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/comuifd/54017>

Sevinç, Kenan. *İnançsızlık Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2017.

Seyhan, Beyazıt Yaşar. "Üniversite Öğrencilerinde Tanrı Tasavvuru ve Psikolojik İyi Olma Hali Arasındaki İlişkiler". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/1 (2014), 65-97.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/cuifd/254637>

Yavuz, Haluk. *Çocuk ve Din*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 1994.

Yavuz, Kerim. *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi (7-12 yaş)*. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1987.

Yıldız, Ayşegül. *Sokakta Çalışan Çocuklarda Ahlaki Ve Dini Duyguların Gelişimi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Felsefe ve Din Bilimleri Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Yıldız, Mualla. *İlköğretim Öğrencilerinin Tanrı İmgesinin Belirlenmesi ve Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Din Psikolojisi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2012.

Yıldız, Murat. *Çocuklarda Tanrı Tasavvurunun Gelişimi*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2007.

MONOTEİZM ÖLÇEĞİ	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
Bir yaratıcının var olduğunu biliyorum	1	2	3	4	5
Yaratıcının evreni sürekli kontrol ettiğini biliyorum	1	2	3	4	5
Yaratıcının varlığı konusunda şüphem yok.	1	2	3	4	5
Yaratıcıya ve onun peygamberlerine inanıyorum.	1	2	3	4	5
Yaratıcıdan başka ilah olmadığına inanıyorum.	1	2	3	4	5
Yalnızca Yaratıcıya ibadet etmek isterim.	1	2	3	4	5
Yaratıcıyı tanımak için çaba göstermek zorunda olduğumu biliyorum.	1	2	3	4	5

◆ İnanç Eğilimi: Monoteizm (Tek Tanrı İnancı) Ölçeği

Ölçek 7 madde ve 1 faktörden oluşmaktadır. Ölçeğin örneklem grubu 15 yaş üzeri bireylerdir. Ters madde yoktur.

MONOTEISM SCALE	Strongly Disagree	Somewhat disagree	Neither agree nor disagree	Somewhat agree	Strongly agree
I know a creator exists	1	2	3	4	5
I know the creator constantly controls the universe	1	2	3	4	5
I have no doubts about the creator's existence.	1	2	3	4	5
I believe in the creator and his prophets.	1	2	3	4	5
I believe there is no god but the creator.	1	2	3	4	5
I only want to worship the Creator.	1	2	3	4	5
I know that I have to make an effort to know the creator.	1	2	3	4	5

The scale consists of 7 items and 1 factor. The sample group of the scale is individuals over the age of 15. There is no reverse item.

الأحادية مقياس	لا اوافق بشدة	لا اوافق	محايد	اوافقا	اوافق بشدة
موجود الخالق أن أعرف	1	2	3	4	5
باستمرار الكون في يتحكم الخالق أن أعرف	1	2	3	4	5
الخالق وجود في شك لدي ليس	1	2	3	4	5
وأنبيائه بالخالق أو من أنا	1	2	3	4	5
الخالق إلا إله لا أنه أعتقد	1	2	3	4	5
الخالق أعبد أن فقط أريد	1	2	3	4	5

♦ Gifad 20 (Temmuz/July 2021/2) | Murat Çinici, Doç. Dr. Muhammet Kızılgeçit

المحتوى منشئ لمعرفة جهداً أبذل أن عليّ أنه أعلم	1	2	3	4	5
عن أعمارهم تزيد الذين الأفراد من المقياس عينة مجموعة تتكون. واحد وعامل عناصر 7 من المقياس يتكون عكسي عنصر يوجد لا. عامًا 15					